

Новітнє дослідження правових проблем охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні

У складі земельного фонду України провідне місце належить землям сільськогосподарського призначення, адже вони виступають основним засобом виробництва в аграрному секторі. Звідси правові питання охорони і використання зазначених земель завжди були в центрі уваги науковців-правників.

Незважаючи на певну кількість наявних досліджень у галузі юридичної науки щодо правового режиму земель сільськогосподарського призначення, зважився на комплексний, всеохоплюючий розгляд цієї проблематики лише кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник завідувача відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України Кулинич Павло Федотович, свідченням чого є видання ним у 2011 р. монографічного дослідження «Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні»¹. Уже з перших сторінок ознайомлення з рецензованим виданням стає зрозумілим, що воно підводить певну риску в дослідженні правових питань охорони і використання земель сільськогосподарського призначення й фіксує сучасний стан розвитку земельно-правової науки України щодо цих проблем.

Переходячи до більш детального аналізу монографії П. Ф. Кулинича, зазначимо, що передусім звертає на себе увагу новаторський підхід автора щодо визначення теми дослідження. Адже всупереч усталеній практиці правового регулювання у монографії на перший план винесено саме охорону земель сільськогосподарського призначення, а вже потім ідеться про їх використання. Такий підхід, зважаючи на сучасний незадовільний стан охорони земель сільськогосподарського призначення, можна лише привітати.

Перший розділ монографічного дослідження присвячений з'ясуванню методологічних проблем правового регулювання охорони та використання земель сільськогосподарського призначення. Тут цілком логічно розглянуто такі категорії, як «землі», «землі сільськогос-

¹ Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : монографія / П. Ф. Кулинич. – К. : Логос, 2011. – 688 с.

подарського призначення», «охорона земель сільськогосподарського призначення», «використання земель сільськогосподарського призначення». Вчасним є пропонування автором концепції контрольованої якості сільськогосподарських земель як наукового підґрунтя розвитку правового регулювання їх охорони та використання. Не залишилося поза увагою дослідника й питання вдосконалення державної правової політики у сфері охорони і використання розглядуваної категорії земель. Автор обґрунтовано вважає, що стан сільськогосподарського земельного фонду країни слід розглядати як методологічну основу розвитку державної земельної політики та формування земельного права як основної правової форми охорони і використання сільськогосподарських земель.

У другому розділі рецензованої монографії автор звернувся до правових проблем здійснення сучасної земельної реформи як засобу оптимізації охорони та використання земель сільськогосподарського призначення. Узагальнення досвіду проведення земельної реформи у сфері сільськогосподарського землекористування дозволило автору дійти цілком обґрунтованого висновку, що основним завданням нового етапу земельної реформи у сільському господарстві України має стати переведення сільськогосподарського землекористування на засади сталого розвитку сільських територій та формування високого агроекологічного іміджу українського села. Також можна погодитися із П. Ф. Кулиничем у тому, що новим етапом земельної реформи в Україні має стати консолідація сільськогосподарських земель, оскільки надмірне подрібнення розпайованих сільськогосподарських земель негативно позначилося як на розвитку сільськогосподарського виробництва, так і на якісному стані ґрунтів. Об'єднання або укрупнення дрібних земельних ділянок створюватиме більш сприятливі умови їх використання для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та охорони сільськогосподарських угідь.

Розгляд проблем охорони та використання земель сільськогосподарського призначення неможливий без з'ясування питань права власності на них, до яких автор звернувся у розділі 3 монографії. Починаючи з конституційних засад права власності на землі сільськогосподарського призначення, науковець долучився до дискусії щодо змісту статті 13 Конституції України про право власності на землю Українського народу, підкреслюючи соціально-політичне (а не юридичне) значення наведеної норми. Слід підтримати висновок П. Ф. Кулинича, що історія земельного права України в 90-х роках ХХ —

початку ХХІ ст. являє собою історію утвердження інституту права власності на землю. При дослідженні правового забезпечення приватизації земель сільськогосподарського призначення як умови їх охорони та використання дослідник запропонував низку цікавих пропозицій, зокрема про необхідність запровадження нарівні з безоплатною й платною приватизації земель. Обґрунтованим видається і твердження автора щодо необхідності закріплення у земельному законодавстві принципу пріоритету права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення. Вважаємо, що ця думка потребує подальшого всебічного дослідження.

Теоретичні проблеми правового регулювання ринкових відносин у сфері сільськогосподарського землекористування висвітлено у розділі 4 рецензованої роботи. Передусім автор наводить теоретико-правову характеристику ринку земель у сучасних умовах, що є вельми актуальним, зважаючи на широке обговорення законопроектів щодо запровадження ринку земель в Україні. Слід підтримати дослідника в тому, що ринок земель становить самостійний предмет правового регулювання в межах земельного права України.

Звернення до проблем взаємодії норм цивільного і земельного права у регулюванні земельних відносин дозволило автору дійти цілком обґрунтованого висновку, що правові інститути права власності на землю, права оренди, права земельного сервітуту, права добросусідства доцільно залишити у земельному законодавстві, а цивільне законодавство має містити норми, відсилні до земельного. Слушною є пропозиція автора щодо необхідності запровадження концепції регульованого ринку земель сільськогосподарського призначення, що дозволить регулювати відносини щодо обігу таких земель більш досконало.

Цікавим видається матеріал розділу 5 монографії, в якому досліджуються проблеми становлення системи суб'єктів права товарного і підсобного сільськогосподарського землекористування. Окрему увагу автор приділив проблемам функціонування та землекористування агрохолдингів, які останнім часом набули значного поширення в Україні. У монографії наголошується на необхідності вироблення правовою наукою механізмів діяльності агрохолдингів як сільськогосподарських товаровиробників і суб'єктів сільськогосподарського землекористування, що може становити самостійний напрям перспективних земельно-аграрно-правових досліджень.

Про комплексність рецензованої роботи свідчить і розгляд у ній проблем становлення та діяльності суб'єктів права підсобного сіль-

ськогосподарського землекористування, тобто громадян для задоволення особистих потреб у сільськогосподарській продукції при веденні особистих селянських господарств, зайнятті городництвом, садівництвом, сінокосінням і випасанням худоби тощо. Автор підіймає низку існуючих наукових проблем у цій сфері (щодо розмірів земельних ділянок для підсобного землекористування, розмежування особистих селянських господарств та товарних підприємств та ін.).

Розділ 6 рецензованої монографії присвячений детальній характеристиці об'єктів правовідносин щодо охорони і використання земель сільськогосподарського призначення. Тут послідовно розкрито питання щодо системи таких об'єктів та охарактеризовано такі їх різновиди, як сільськогосподарський земельний фонд України, сільськогосподарські угіддя, меліоровані землі, ґрунти, ползахисні смуги, агроландшафти, землі органічного землеробства. Щодо останнього виду слід зазначити, що фактично в монографії П. Ф. Кулинича вперше в сучасній вітчизняній юридичній науці узагальнено наукові доробки щодо правових проблем органічного землеробства в Україні. Вважаємо правильною пропозицію автора про необхідність запровадження сертифікації земель органічного землеробства відповідно до вимог вирощування органічної продукції та постійного моніторингу за їх станом.

Завершує розглядувану роботу висвітлення організаційних та правових аспектів підвищення ефективності охорони і використання земель сільськогосподарського призначення. Автор обґрунтовує необхідність удосконалення системи економічного стимулювання охорони сільськогосподарських земель та наводить власні міркування з цього приводу.

Незважаючи на всі позитивні моменти рецензованого дослідження, зазначимо, що в монографії слід було б приділити більше уваги правовим питанням використання земель сільськогосподарського призначення саме при виробництві сільськогосподарської продукції. Однак дане побажання не знижує загальної високої оцінки розглядуваної роботи.

Матеріал монографії викладений логічно, науковим стилем, доступною мовою, має логічну структуру, відповідні положення вдало проілюстровано як чисельними статистичними матеріалами, так і практикою застосування земельного законодавства.

Особливо цінними є пропозиції автора щодо вдосконалення чинного законодавства України, зокрема Земельного та Цивільного кодексів України, Закону України «Про фермерське господарство». Ключовою ідеєю дослідження є необхідність прийняття Закону України «Про сільськогосподарські землі та агроландшафти», яку можна цілком підтримати.

Усе викладене переконливо свідчить, що вітчизняна юридична наука збагатилася високоякісним дослідженням правових питань охорони і використання земель сільськогосподарського призначення. Це дослідження не лише розв'язує низку наявних теоретичних та практичних проблем у галузі правового забезпечення сільськогосподарського землекористування, а й закладає підвалини для подальших наукових пошуків. Беззаперечно, що видана монографія буде цікава й корисна не лише вченим, викладачам і студентам юридичних та сільськогосподарських навчальних закладів, а й широкому колу читачів.

В. Уркевич, доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»;

М. Шульга, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
член-кореспондент НАПрН України